

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/26522>

Please be advised that this information was generated on 2017-12-05 and may be subject to change.

WAARNEMINGEN IN WESTERHEEM, IV.V

Westerheem XXX, 1981, 17-20.

Waarnemingen in Westerheem

J. E. Bogaers

IV. Enkele gebeurtenissen uit het leven van de Romeinse veldheer Drusus . . .

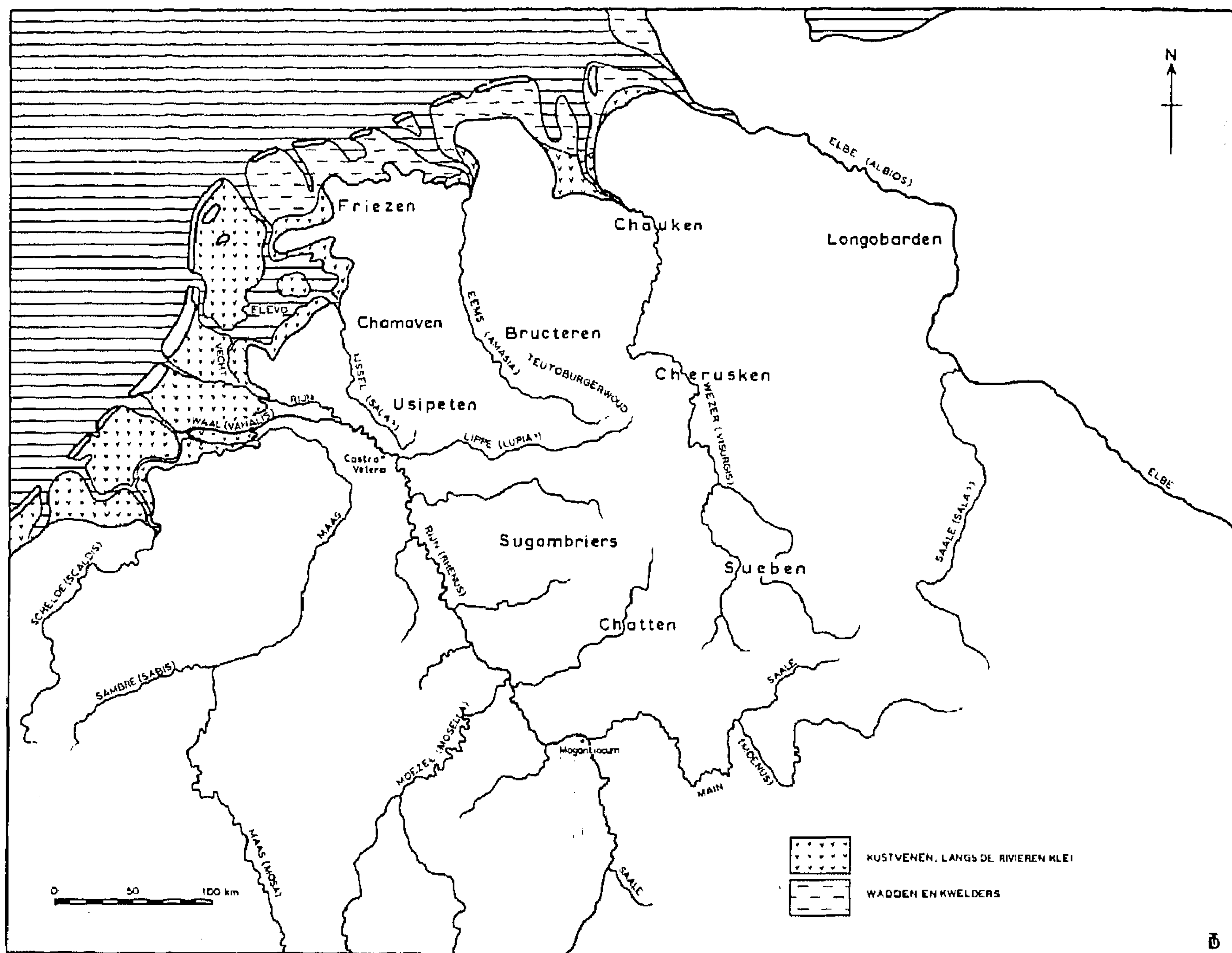
(D. Teunissen in: *Wbm.* 29, 1980, 321-334).

Drusus, stiefzoon van keizer Augustus — die hem overigens niet geadopteerd heeft (322), in tegenstelling tot zijn oudere broer, de latere keizer Tiberius — heeft als stadhouder en opperbevelhebber van de Romeinse troepen in Gallia in de jaren 12-9 v. Chr. een aantal veldtochten ondernomen in het land aan de overzijde van de Rijn, met de bedoeling Germania tot aan de Elbe te veroveren.

De belangrijkste uitgangsbases voor die operaties waren de legioensvestingen Vetera (niet Castra Vetera)-Xanten en Mogontiacum-Mainz. In 9 v. Chr. is Drusus tijdens zijn vierde en laatste tocht vanuit Mogontiacum door het land van de Chatten en de Sueben getrokken tot in het gebied van de Wezer en het land van de Cherusken (zie afb.). Nadat hij vervolgens de Wezer was overgestoken, drong hij door tot aan de Elbe, „vermoedelijk in de buurt van Maagdenburg. Mogelijk door Augustus teruggeroepen, aanvaardde hij daarop de terugtocht” (323). Volgens Livius (Periocha CXLII) kwam hij (daar-

na) als gevolg van een val van zijn paard, waardoor hij een scheenbeenfractuur opliep, te overlijden, 30 dagen na het ongeluk. Hij stierf op 14 september 9 v. Chr. in een zomerkamp (*castra aestiva*), dat daarna het rampzalige (*Scelerata*) werd genoemd (Suetonius, *Claudius* 1), en wel in aanwezigheid van zijn broer Tiberius, die op het bericht van Drusus' ongeval in allerijl te paard van Pavia naar Germania was gereden; vgl. Valerius Maximus, *Facta et dicta memorabilia* (van ca. 28-31 n. Chr. geschreven tijdens de regering van keizer Tiberius) V, 5, 3: „... ducenta milia passuum per modo devictam barbariam...” = [Tiberius legde een afstand af van] 200 mijl [bijna 300 km] door land van barbaren die pas kort geleden overwonnen waren.

Waar stierf Drusus? Tot drie keer toe schrijft Teunissen (325-327) dat Drusus tijdens zijn terugtocht van de Elbe *de Wezer reeds gepasseerd was* toen het dodelijke ongeluk hem trof. Dit zou berusten op een mededeling van de Griekse historicus Cassius Dio (LV, 1). Maar noch in de desbetreffende passage noch in een andere bron valt te lezen dat Drusus op zijn terugtocht de Wezer reeds was overgestoken. In Cassius Dio LV, 1 wordt eerst

vermeld dat Drusus het gebied van de Chatti binnenviel en daarna optrok tot in het land der Sueben. Vandaar begaf hij zich naar het gebied der Cherusken, overschreed de Wezer en trok verder op tot aan de Elbe. Over de terugtocht van Drusus zegt Cassius Dio vervolgens niet meer dan dat Drusus, nadat hij een vrouw van bovenmenselijke grootte had gezien, die hem aankondigde dat het einde van zijn krijgsdaden en zijn leven reeds daar was, „haastig omkeerde en onderweg aan een ziekte overleed, nog voordat hij de Rijn bereikt had.”

Op p. 325, in n. 24 verwijst Teunissen in verband met deze kwestie o.a. naar Leemans 1842, p. 25, maar daaruit blijkt alleen maar dat Teunissen het slachtoffer is geworden van een ongelukkige vergissing van Leemans. In n. 24 wordt verder de aandacht gevestigd op Asbach 1888, p. 28 en Kremer 1899, p. 28, maar deze schrijvers bieden t.a.p. enkel hypothesen, waar-

De situatie in onze streken in Drusus' tijd (naar Teunissen p. 323, afb. 1).

bij ze zich geenszins op Cassius Dio beroepen. Interessant is echter dat ook H. Hettema in zijn befaamde boek over „De Nederlandse wateren en plaatsen in de Romeinse tijd” ('s-Gravenhage 1938, 174; 2de druk, 1951, 272) aan Cassius Dio LV, 1 een — tussen aanhalingstekens geplaatst — citaat ontleent dat deze nooit geschreven heeft, nl. dat „(Drusus), zich terugspoedende van de Albis (Elbe) over de Visurgis (Wezer), stierf vóór hij nog de Rijn bereikt had”.

Volgens de Griekse schrijver, historicus en geograaf Strabo (64/63 v. — na 22 n. Chr.) zou Drusus overleden zijn in het gebied tussen de Salas en de Rijn (Geogr. VII, 1, 3): „Er is ook een rivier de Salas, tussen welke en de Rijn Drusus Germanicus met succes oorlog voerend gestorven is.”

Teunissen heeft aannemelijk willen maken dat Drusus tussen de Sala(s), d.i. de (Oude) IJssel, en de Rijn het leven zou hebben gelaten. Voor deze opvatting is steun te vinden in een artikel van B. H. Stolte (Mededelingen van de Vereniging voor Naamkunde enz., 40, 1964, 64 v.). Wanneer men de argumenten van Stolte en Teunissen overziet, zijn daartegen echter ernstige bezwaren aan te voeren.

1. Het is hoogst onwaarschijnlijk dat men de zwaar gewonde Drusus dwars door Germania over een grote afstand (vanuit het gebied tussen de Elbe en de Wezer?) naar het land tussen de (Oude) IJssel en de Rijn heeft gebracht.

2. Het is niet minder onwaarschijnlijk dat er met het oog op de verovering van Germania een zomerkamp (*castra aestiva*, „*Scelerata*”) zou zijn aangelegd in het land tussen de (Oude) IJssel en de Rijn. Een dergelijke legerplaats moet (tijdelijk) dienst hebben gedaan in een vooruitgeschoven positie, oostelijk van de Rijn en relatief diep in Germania, met een goede verbinding met één van de twee belangrijkste uitgangspunten voor de operatie „Germania”, *Vetera* en *Mogontiacum*.

3. Uit het bovenvermelde bericht van Valerius Maximus krijgt men de onmiskenbare indruk dat Tiberius tot ver in het land van de Germanen heeft moeten rijden alvorens hij zijn op sterven liggende broer in de *castra aestiva* kon bereiken.

4. Hoe men Strabo's mededeling ook wil vertalen, men kan daaruit moeilijk iets

anders concluderen dan dat Drusus stierf in het land tussen de Salas en de Rijn, toen hij (daarin) aan het oorlog voeren was. Een dergelijk bericht lijkt bezwaarlijk betrekking te kunnen hebben op het gebied tussen de (Oude) IJssel en de Rijn. Bij gebrek aan gegevens heeft het weinig zin, hier te discussiëren over de vraag waar het „rampzalige” zomerkamp heeft gelegen, maar er zijn redenen om in verband daarmee te denken aan een plaats aan de Lippe.

„De geograaf Strabo zou wel een zeer ruwe plaatsbepaling hebben gegeven van de plek waar Drusus overleed, als hij [de Thüringse] Saale [een zijrivier van de Elbe; zie afb.] had bedoeld” (Teunissen, 326). „Maar de [Thüringse Saale] komt niet in aanmerking, omdat men toch wel al te veel goede wil moet hebben om te kunnen spreken van «tussen de Saale en de Rijn»” (Stolte, 64 v.).

Het ziet er naar uit dat we desondanks toch wel mogen aannemen — zoals ook vele anderen hebben gedaan — dat Strabo met Salas wel degelijk de Thüringse Saale heeft bedoeld. Drusus kan heel goed, nadat hij de Elbe bereikt had, een eind stroomopwaarts langs deze rivier zijn getrokken en vervolgens op zijn terugtocht naar de Rijn de Thüringse Saale zijn overgestoken, waarna hij door het noodlot getroffen werd en 30 dagen later kwam te overlijden. In dat geval is het Strabo moeilijk kwalijk te nemen dat hij de plaats van het onheil niet nauwkeuriger heeft (kunnen) aange(ge)ven.

V. Arnhem-Meinerswijk: een nieuw castellum aan de Rijn.

(W. J. H. Willems in: *Wbm.* 29, 1980, 334-348).

Volgens W. J. H. Willems (343) lijkt het erop „dat Meinerswijk het enige castellum aan de Rijn is dat voldoet aan de eisen die men archeologisch aan de vindplaats van *Castra Herculis* zou moeten stellen. Wanneer daarbij de gegevens van de *Tabula*

Peutingeriana betrokken worden, wordt de zaak nog duidelijker. Daar staat vermeld dat *Castra Herculis* 13 leugae [à 2.22 km] van *Carvo* — Kesteren en 8 leugae van *Noviomagus* — Nijmegen ligt. Omgerekend in kilometers is dat circa 29 en 17,5 km. De afstanden stemmen, uitgaande van een route over de in de Romeinse tijd begaanbare oeverwallen, zeer goed overeen met de werkelijkheid.”

In verband hiermee kan het volgende worden opgemerkt:

1. Dat Carvo(ne) geïdentificeerd zou dienen te worden met Kesteren, is nog steeds enkel een hypothese. Men mag vermoeden dat in Kesteren een castellum heeft gelegen, maar de juiste plaats van deze militaire nederzetting is vooralsnog onbekend. Bijgevolg is het een hachelijke onderneming, de afstand te bepalen van Carvo — Kesteren tot Arnhem-Meinerswijk.

2. „Wenn man von Kesteren aus ostwärts über die südliche Uferaufschüttung des Rheins dem Lauf dieses Flusses folgt und dabei die Flusswindungen nach Möglichkeit berücksichtigt, gelangt man nach 13 leugae (etwa 29 km) nach Huissen” (Berichten R.O.B. 18, 1968, 156). Wat nu? De schrijver van dit citaat is intussen niet van mening veranderd en verklaart zich gaarne bereid een rally te organiseren — per fiets, auto of curvimeter — van Kesteren via Arnhem-Meinerswijk naar Huissen.

3. Hoe moet men, „uitgaande van een route over de in de Romeinse tijd begaan-

bare oeverwallen,” een afstand afleggen van 8 leugae (ca. 17.5 km) om van (een onbekend vertrekpunt in) Noviomagus—Nijmegen in Arnhem-Meinerswijk (Castra Herculis?) te kunnen komen?

4. Als de argumenten die door Willems naar voren zijn gebracht voor de identificatie van Arnhem-Meinerswijk met Castra Herculis, min of meer aannemelijk zijn, mag men zich met evenveel recht afvragen waarom Castra Herculis niet te Driel kan hebben gelegen, „waar op een inmiddels helaas overbouwd terrein een enorme hoeveelheid laat-Romeinse en Merovingische keramiek is aangetroffen” (343).

5. „Er is langs de Waal niet één plaats aan te wijzen die met enige zekerheid als 4de-eeuws castellum kan worden geïnterpreteerd” (343). De deelnemers aan de onder 2 vermelde rally worden hierbij uitgenodigd om er zich na afloop in Nijmegen van te komen overtuigen dat het Valkhof (met o.a. een laat-Romeins castellum) nog altijd langs de Waal is gelegen.

Berg en Dalseweg 150,
6522 BZ Nijmegen